

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

(əvvəli ötən sayımızda)

Yavuz Sultan Səlim Trabzon hakimiyyəti əsnasında dövlət işləri ilə yanaşı elmə də məşğul olmuş və alim Mövlana Əbdülhəlim Əfəndidən dərslər almışdır. Daha o zamanlarda şahzadə Səlim, dövlətin bel sümüyü olan türkmənlərin dövlətdən hiss etdiyi narazılığını və Səfəvi dövlətinə yönəlmələrini hiss etmişdi. Türkmənləri dövlətə bağlamaq üçün şahzadə Səlim İstanbuldan II Bayeziddən icazə almadan gürcülər üzərinə hərbi səfər etmiş və bu səfərlərdən ən əhəmiyyətli olan Kutaisi səfərində Qars, Ərzurum səfərində Qars, Ərzurum, Artvin bölgələri ilə bir çox yeni fəth edərək Osmanlı torpaqlarına qatmışdır (1508). Hətta dövlət qanunlarına görə əldə edilən qənimətin beşdə birini dövlətə verilməli ikən, onu da mücahid türkmənlərə təslim etmişdir.

Çaldıran Müharibəsi

Sultan Səlim taxta 26 may 1512-ci ildə çıxanda Osmanlı İmperatorluğu ağır bir dövr yaşayırdı. Bu böhranlı dövrün ən böyük səbəbi şərqdəki Səfəvi Dövləti olaraq qəbul edilməkdə idi.

Səfəvi hökumətini quran ellərin əksəriyyəti Anadoludan gəlib qızılbaş ordusunu təşkil etmişdilər. Qızılbaşlara aşağıdakı qəbilələr mənsub idi:

Ustaclu, Rumlu, Təkəlu, Zülqədər, Şamli, (Bəydilli, Xudabəndəlu və İnanlı), Əfşar və Qacar, ayrıca Gəncə və Bərdə kəramanlıları bu hökumətin quruluşunda iştirak etmişdilər.

Yavuz Sultan Səlimin məqsədi də şərqdəki bütün islam dövlətlərini tək bir dövlət altında birləşdirmək idi. Osmanlı İmperatorluğu Məmləkət-i Qızılbaş dövləti ilə müharibə başlamazdan əvvəl arxadan-Anadolu ələviləri və qızılbaşları tərəfindən olan təhlükəni ləğv edə bildi.

Çaldıran müharibəsində Qızılbaş dövlətinin ordusu bu cür yerləşmişdi: sağ cinaha Durmuş xan Şamli, sol cinahda isə Diyarbakır hakimi Məhəmməd xan Ustaclu komandanlıq edirdi. Ərzincan hakimi Nurəli Xəlifə Rumlu, Təbriz hakimi Məntəşə Soltan, Fars hakimi Xəlil Soltan Zülqədər, Hüseyn bəy Lələ, Xülafe bəy (Xədim bəy), Piri bəy Çavuşlu və Soltanlı Mirzə Əfşar cinahlarda mövqə tuturdular. Sarı Piri (qorçibaşı) və Yusuf bəy Varsaq öndə duran hissəyə (çərçibaşı) təyin olundular. Şah İsmayıl özü seçmə hissələrlə sağ cinahda dururdu.

Osmanlı ordusunun döyüş qüvvələri Avropa nümunəsi üzrə qurulmuşdu. Sağ cinaha Anadolu bəylərbəyi Sinan

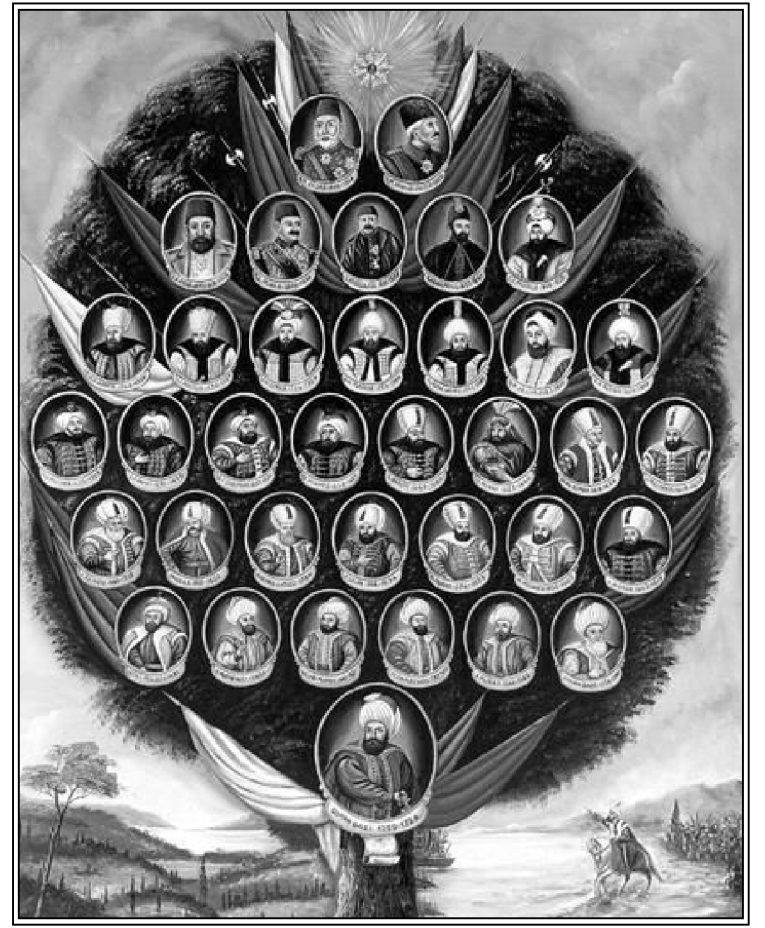
Paşa, sol cinaha isə Rumeli bəylərbəyi Həsən Paşa komandanlıq edirdilər. Mərkəzdə artilleriya-300-ə yaxın top yerləşdirilmişdi. Düşmənin topları görə bilməməsi üçün onların qarşısında xüsusi hissələr (azaplar) saxlandı. Artilleriyanın arxasında piyada nişançılar- yeniçilər dururdular. İş heyvanlarını-dəvələri və qatırları bir-birinə zəncirlə bərkidilmiş arabalarla birlikdə, yeniçilərin qarşısında və ətraflarında yerləşdirmişdilər. Bu, mühdış qızılbaş süvarisinin yolunda mane olmalı idi. Elə həmin məqsədlə də topların sıraları zəncirlərlə bağlanmışdı. Sultan Səlim özünün şəxsi hərbi dəstəsi ilə yeniçəri qüvvələrinin arxasında mövqə tutmuşdu. Osmanlı İmperatorluq ordusunun arxa hissəsində vəzifəsi düşmənin arxadan vura biləcəyi zərbəni dəf etməkdən ibarət olan Şadi bəy əsgərləri ilə durmuşdu.

Çaldıran vuruşması 1514-

nı itirdilər. Osmanlı İmperatorluq ordusundan Rumeli bəylərbəyi Həsən Paşa, Malkoçoğlu, Uveys bəy, Süleyman bəy həlak oldular. Müharibə Osmanlı İmperatorluğunun qələbəsi ilə nəticələndi. Müharibədə yaralanan və atından düşən Şah İsmayıl, əsgərlərinin birinin atını ona verməsi ilə döyüş sahəsindən uzaqlaşdı. Yavuz Sultan Səlim yoluna davam edərək Təbrizə girdi, bu hadisənin ardınca şəhərdəki bir çox sənəti elm adamı İstanbula göndərildi.

1515-ci ilin qışını Qarabağda keçirən I Səlim İstanbul istiqamətində hərəkət etdi. O, yolüstü Kemahı tutdu. Ərzincanın qızılbaş hakimi Nurəli Xəlifə Rumlu Osmanlı Trabzon hakimi Biyıklı Məhəmmədin qoşunları ilə döyüşdə məğlubiyyətə uğradı və həlak oldu. Ərzincan isə Osmanlı İmperatorluğuna birləşdirildi.

Çaldıran savaşından sonra Diyarbakır hakimi sultan Səlimə itaətini bildirdiyinə görə I Şah İsmayıl şəhəri geri almaq

400 çadırla qurulan Dünya dövləti – Osmanlı İmperatorluğu

cü il avqustun 23-də səhər, qızılbaş ön dəstəsi-süvarisinin-Sarı Piri Ustaclının başçılıq etdiyi qorçilərin şiddətli hücumu ilə başladı. Osmanlı İmperatorluq ordusunun ön dəstəsi qızılbaş süvarisinin hücumunu dəf edə bildi.

Səfəvi səlnaməçilərinin məlumatlarına görə, Çaldıran

üçün Qara xanı (Çaldıran yaxınlığında həlak olmuş Məhəmməd Ustaclının qardaşı) ora göndərdi. Lakin qızılbaşlar Osmanlı Türklərinin məqavimətini heç cür qıra bilmədilər. Mühasirə bir ildən çox çəkdi. **Biyıklı Məhəmməd Paşanın qoşunlarının yaxınlaşması Qara xanı məcbur etdi ki, mühasi-**

büsbütün ələ keçirmək fikrindən imtina edərək geri dönmüşdü. 1516-cı ildə Sədrəzəm Hadim Sinan Paşa əmrindəki Osmanlı ordusunun Suriyadan keçməsinə Məmlüklərin icazə verməməsi üzərinə Yavuz Sultan Səlim 5 iyun 1516-cı ildə Misir səfərinə çıxmış, 27 iyul günü Osmanlı İmperatorluq

(21 sentyabr 1516) və Şam (27 sentyabr 1516) eyni şəkildə təslim olarkən, Livan əmirləri Osmanlı hakimiyyətini qəbul etmişdir. 21 dekabr 1516-cı ildə Sədrəzəm Sinan Paşa əmrindəki Osmanlı ordusu Xan Yunus savaşında Canberd Qəzalini məğlub etmiş, beləcə Fələstin yolu açılmışdı.

Yoluna davam edən Yavuz 30 dekabr 1516-cı ildə Qüdsə girmiş və Qüdsdəki müqəddəs yerləri ziyarət etmişdir. Osmanlı ordusu 2 yanvar 1517-ci ildə Qazzəyə girmişdi. Yavuz Sultan Səlim ordusu ilə birlikdə Sina çölünü (11 yanvar-16 yanvar 1517) keçərək Ridaniyədə Məmlük ordusu ilə qarşılaşmışdı. Məmlük sultanı Tomanbəy 22 yanvar günündə kiçik dəstə ilə Türk ordusu mərkəzinə hücum etdi. Sultan Səlimin çadırı olaraq hücum etdikləri çadırdə sədrəzəmi tapdı və Hadim Sinan Paşa qətlə yetirildi. Həmin gün başa çatan Ridaniyə savaşında Osmanlı ordusunun zəfəri ilə bitdi və hər iki tərəfin də 25 min nəfərə qədər əsgər itkisi ilə başa çatdı.

24 yanvar 1517-ci ildə Osmanlı İmperatorluq ordusu Qahirəni almışdır. 4 fevral 1517-ci ildə Yavuz Sultan Səlim mərasimlə Qahirəyə girmiş və Misir Məmlük Sultanlığına və Abbasi xəlifəliyinə son vermişdi. Qahirədə "Yusif Nəbi Taxtı"na oturdu. Kiprdəki venesiyalılar Məmlüklərə verdikləri vergini Osmanlılara ödəməyə başladılar.

Yavuz Sultan Səlim 21 sentyabr 1520-ci ildə 49 yaşında vəfat etmişdir. Süleyman 1520-ci il tarixində atası I Səlimin vəfatı ilə taxta çıxdı.

(ardı var)

savaşında hər iki tərəfdən 5 min nəfər döyüşçü həlak olmuşdur. Onlardan 2 min nəfərinin qızılbaş türkü, 3 min nəfərinin isə Osmanlı türkü olduğu göstərilir. Şərəfxan Bidlisi yalnız qızılbaşların itkisinin 5 min nəfər süvari olduğunu göstərir ki, bu həqiqətə daha yaxındır. Osmanlı tarixçilərilərindən bəziləri Osmanlı İmperatorluq ordusunun 30-40 min nəfər, qızılbaşların isə bundan iki dəfə artıq itki verdiyini göstərirdilər. Səfəvilər özlərinin bir sıra istedadlı sərkərdələrini- sol cinah komandanı- Diyarbakır hakimi Məhəmməd xan Ustaclını, Sarı Piri Ustaclını, Hüseyn bəy Lələni, Xədim bəy Xülafa-

rədən əl çəksin və Mardinə çəkilsin. 1516-cı ilin əvvəlində Mardinin cənubunda Koçhisar yaxınlığında tərəflər arasında baş verən qəti döyüş Osmanlı Türklərinin xeyrinə qurtardı. Qara xan öldürüldü, qızılbaş qoşunu darmadağın edildi. Nəticədə Rəqqə və Mosula qədər olan geniş ərazi Osmanlı Türklərinin əlinə keçdi.

Misir Səfəri

Yavuz Sultan Səlimin Səfəvilərə qarşı səfərə çıxdığını xəbər alan Məmlük sultanı bütün ordusunu Osmanlı sərhədlərinə gətirmişdi. Məmlüklərin hücum edə biləcəyini düşünen Sultan Səlim Səfəvi dövlətini

ordusu Misir sərhəddinə çatmışdı. Məmlük Sultanlığına bağlı olan Antep (18 avqust 1516) və Besni (19 avqust 1516) qalaları bir gün arayla təslim olmuşdur. Ancaq, əsl döyüş 24 avqust 1516 -cı ildə Hələb yaxınlığında Mərcidabıqda reallaşmış, Məmlük ordusu Osmanlı Türklərinin əzici top atəşi qarşısında çox dayana bilməmişdi. Döyüş sonunda yaşlı Məmlük sultanı Kansu Gavrı atından düşərək ölmüşdü.

28 avqust 1516-cı ildə Hələbə girən Yavuz Sultan Səlim heçbir qüvvə ilə qarşılaşmadan şəhəri təslim almışdır. Hama (19 sentyabr 1516), Humus